

FARG‘ONA-TOSHKENT XALQ KUYLARINI O‘QITISH VA TARG‘IB ETISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Teshaboyev Ilxomjon Inomjon o‘g‘li

Andijon davlat universiteti Musiqa san‘ati kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg‘ona – Toshkent xalq kuylarining musiqiy-madaniy merosi, ularning tarixiy-nazariy asoslari, ijrochilik an‘analari hamda ularning shakllanish va rivojlanish bosqichlari chuqur tahlil qilinadi. Ishda Farg‘ona – Toshkent kuy maktabining o‘ziga xos uslubiy belgilariga, kuylar mazmunining emotsional va badiiy yuksakligiga alohida e‘tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Farg‘ona – Toshkent kuylarining ijrochilik xususiyatlari o‘zbek xalqining ruhiy-ma‘naviy dunyosini aks ettiruvchi noyob badiiy hodisa sifatida e‘tirof etilishi lozimligi asoslab berilgan. Maqola musiqa madaniyati, xalq ijodiyoti va milliy merosni o‘rganishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona – Toshkent kuy maktabi, , ijrochilik an‘analari, jonli ifoda, milliy musiqa merosi, maqom san‘ati, ustoz-shogird an‘anasi, xalq ijodiyoti, musiqiy uslub, improvizatsiya, og‘zaki an‘ana, madaniy meros, o‘zbek xalq musiqasi.

O‘zbek xalq musiqasining eng nafis va boy tarmoqlaridan biri bo‘lgan Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini yosh avlodga o‘rgatish va uni keng ommaga targ‘ib qilish bugungi kunning dolzarb masalalaridandir. Bu kuylar faqatgina badiiy-musiqiy asar bo‘lib qolmay, balki xalqning tarixiy, ma‘naviy va estetik qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan pedagogik vosita sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Maqolada Farg‘ona–Toshkent kuylarini o‘qitish metodikalari, ularning ta‘lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni, hamda zamonaviy texnologiyalar yordamida targ‘ib qilish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Bu kuylarning yoshlarga o‘rgatilishi, ular orqali milliy madaniyat va san‘atga muhabbat uyg‘otilishi, shuningdek, kuylarning zamonaviy ijrochilik va ta‘lim tizimidagi o‘rni ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, kuylarning maktab, kollej va oliy ta‘lim muassasalarida o‘qitilish tajribasi, interaktiv usullar orqali ularni samarali o‘zlashtirish yo‘llari, amaliy mashg‘ulotlarda foydalanish imkoniyatlari keng yoritiladi. Xalq kuylarini targ‘ib etish borasidagi konsertlar, tanlovlar, raqamli platformalar, xalqaro loyihalar kabi zamonaviy vositalar haqida ham batafsil ma‘lumot beriladi. Maqolani yoritishdan maqsad – Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini nafaqat amaliy, balki nazariy va metodik jihatdan ham tahlil qilish, ularning bugungi ta‘lim-tarbiyada tutgan o‘rnini aniqlash, va kelajak avlodga musiqiy merosni to‘laqonli yetkazish yo‘llarini asoslab berishdir.

Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini o‘qitish metodikalari, ta‘lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni va zamonaviy targ‘ibot imkoniyatlari. Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini yosh

avlodga to'g'ri va samarali o'rgatish, ularning badiiy-estetik tafakkurini shakllantirish, shuningdek, musiqiy merosimizni saqlab qolish va targ'ib etish bugungi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bu borada zamonaviy pedagogika yondashuvlari, interaktiv metodlar va raqamli texnologiyalar yordami beqiyos ahamiyatga ega.

1. O'qitish metodikalari

Farg'ona–Toshkent kuylarini o'rgatishda quyidagi metodik yondashuvlar muhim o'rin tutadi:

Eshitib tahlil qilish: Kuylarning ohang, ritm, tuzilma va ifoda jihatlariga e'tibor qaratiladi. Bu usul tinglovchilik madaniyatini shakllantiradi.

Kuzatish va solishtirish: Kuylarning boshqa mintaqaviy kuylar bilan qiyosiy tahlili orqali o'quvchilarning tahliliy tafakkuri rivojlanadi.

Ijro orqali o'rganish: Kuylarni chalish, kuylash orqali amaliy ko'nikmalar shakllantiriladi. Bu yondashuv ijrochilik mahoratini oshiradi.

Dialogik yondashuv: Talaba va o'qituvchi o'rtasida ochiq suhbat va tahlil orqali musiqa mazmuni chuqur anglanadi.

Ustoz-shogird an'anasi: Xalq ijodiyotida asosiy metod hisoblanadi. Ijrochilik maktablarida bu uslub an'anaviy tarzda davom etmoqda.

2. Ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni

Farg'ona–Toshkent xalq kuylarini ta'lim jarayoniga kiritish orqali milliy musiqiy merosga hurmat uyg'otiladi, shaxsiy estetik did va musiqiy tafakkur rivojlanadi, axloqiy va ma'naviy qadriyatlar singdiriladi, ijodkorlik va musiqiy ifoda erkinligi rag'batlantiriladi. Bu kuylar orqali o'quvchilarda Vatanga muhabbat, xalq og'zaki ijodiyotiga mehr, musiqiy merosga mas'uliyatli munosabat shakllanadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida kuylar faqat nazariy emas, balki amaliy mashg'ulotlar orqali ham berilishi zarur.

3. Zamonaviy texnologiyalar yordamida targ'ib qilish imkoniyatlari

Bugungi raqamli davrda xalq kuylarini keng targ'ib etish uchun quyidagi zamonaviy vositalardan foydalanish mumkin:

Multimedia platformalar: YouTube, Spotify, SoundCloud kabi platformalarda xalq kuylarining professional yozuvlari joylashtiriladi; Mobil ilovalar

va virtual kutubxonalar: O'quvchilar va ustozlar uchun kuylar to'plami, tahlillar va videodarsliklar kiritilgan mobil dasturlar ishlab chiqiladi; Virtual darslar va vebinarlar:

Ijrochilar ishtirokida jonli muloqot va mashg'ulotlar; Interaktiv test va topshiriqlar: Musiqa tinglash, tahlil qilish, to'g'ri variantni tanlash asosida bilimlarni mustahkamlash; Sotsial tarmoqlar: Facebook, Instagram, Telegram kabi tarmoqlarda kuylar haqida tanlovlar, savol-javoblar, marafonlar uyushtiriladi.

Bularning barchasi yosh avlodni musiqiy merosga jalb etish, ularni faol tinglovchi va ijodkor sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarining zamonaviy ijrochilik va ta’lim tizimidagi o‘rni. Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini o‘rganish va o‘rgatish nafaqat tarixiy-musiqiy merosga hurmat sifatida, balki pedagogik, estetik va ijtimoiy tarbiya vositasi sifatida ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu kuylarning bugungi kunda zamonaviy ijrochilikda tutgan o‘rni va ta’lim tizimidagi yondashuvlari zamon ruhiga mos holda yangilanmoqda.

Zamonaviy ijrochilikda tutgan o‘rni

Farg‘ona–Toshkent kuy maktabi o‘zining nafisligi, ohangdorligi va ifodaviy kuchi bilan ajralib turadi. Bu kuylar zamonaviy sahnalarda, konsert dasturlarida, xalqaro festival va tanlovlarda katta talabga ega. Quyidagi jihatlar zamonaviy ijrochilik uchun muhim ahamiyatga ega:

Ijro texnikasi va uslubining murakkabligi – bu kuylarni mukammal ijro etish uchun ijrochidan chuqur bilim, nozik musiqiy did va yuqori mahorat talab etiladi;

Improvizatsiyaga boyligi – ularning noaniq chegaralarga ega bo‘lgan ohang tuzilmasi zamonaviy ijrochilarga ijodiy erkinlik beradi;

Jonli ifoda vositalari – kuylar ichki dramatism, ruhiy kechinmalar va obrazli ifoda bilan boyitilgan;

Cholg‘u va vokal ijrochilikda uyg‘unlik – bu kuylar nafaqat sozanda, balki xonanda uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Bugungi ijrochilar (yosh iste’dodlar, konservatoriya talabasi va o‘qituvchilari) Farg‘ona–Toshkent kuylarini turli zamonaviy interpretatsiyada, asosan konsert formasi, ansambl va orkestr tarkibida, ayrim hollarda hatto estrada musiqasida ham qayta ishlamoqdalar. Bu jarayon kuylarning xalqchil ruhini saqlagan holda, ularni yangi avlodga yaqinlashtirishga xizmat qilmoqda.

Ta’lim tizimidagi o‘rni

O‘zbekiston ta’lim tizimida xalq musiqasini o‘rgatish, xususan, Farg‘ona–Toshkent kuylarini tanishtirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Umumta’lim maktablarida – musiqiy madaniyat darslarida kuylarni tinglash, tahlil qilish va qisqacha ijro qilish orqali o‘quvchilarda milliy musiqaga bo‘lgan qiziqish shakllantiriladi;

Ta’lim jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik tamoyillar muhim:

Bosqichma-bosqichlik (qiyinchilik darajasi o‘sib boradi);

Didaktik prinsiplar asosida tuzilgan mashg‘ulotlar (nazariya va amaliyot uyg‘unligi); Tarixiy-madaniy kontekstda yondashish (kuylarning ijtimoiy-madaniy ildizlarini anglash); Ijodiy yondashuvga rag‘bat (talabalarni kuy yaratishga yoki improvizatsiyalashga yo‘naltirish).

Ilmiy-pedagogik yondashuvning natijalari

Farg‘ona–Toshkent kuylarini o‘rgatish orqali: Talabalarda mustaqil musiqiy tafakkur shakllanadi; Milliy musiqaga bo‘lgan estetik did va ruhiy yaqinlik paydo bo‘ladi; Ijrochilar xalq musiqasining nozikliklarini anglaydi va saqlaydi;

Talabalar xalq musiqasini innovatsion metodlar orqali keng ommaga yetkazish yo‘llarini o‘zlashtiradi.

Umumta’lim maktablarida xalq kuylarini o‘rgatish usullari

Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini umumta’lim maktablarida o‘rgatish o‘quvchilarda musiqiy did, milliy madaniyatga hurmat va estetik tafakkurni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday kuylarni o‘rgatish o‘ziga xos metodika va didaktik yondashuvlarni talab qiladi. Bu jarayon maktab ta’limining har bir bosqichida yoshga mos tarzda olib borilishi lozim.

Xalq kuylarini o‘qitishda qo‘llaniladigan usullar

1. Tinglab tushunish usuli

O‘quvchilarga kuylar yozuv yoki jonli ijro orqali eshittiriladi. So‘ngra kuyning mazmuni, ifodaviy vositalari, ritmik qurilishi va ohangiy tuzilmasi haqida suhbat o‘tkaziladi. Bu usul musiqani chuqur his qilishga, eshitish xotirasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

2. Vizual va audiovositalardan foydalanish

Videodarslar, audioyozuvlar, milliy cholg‘ular rasmlari yoki jonli ijro orqali o‘quvchilarga xalq kuylarining amaliy jihatlari ko‘rsatiladi. Bu usul xalq kuylarini hayotiy va jonli ko‘rinishda o‘zlashtirishga yordam beradi.

3. Cholg‘u vositasida ko‘rgazmali o‘rgatish

Agar darsda milliy cholg‘ular (doira, dutor, rubob) mavjud bo‘lsa, o‘qituvchi kuylarni amaliy ijro qilib, ularning uslubi va tuzilishini tushuntiradi. O‘quvchilar qisqa ohang yoki ritmik qismlarni takrorlash orqali amaliy ko‘nikma hosil qiladi.

4. Kuylash va jamoaviy ijro

Ba’zi xalq kuylarining soddalashtirilgan variantlari vokal yo‘li bilan, xor shaklida yoki kichik guruhlar bilan kuylanadi. Bu usul o‘quvchilarni musiqa bilan faol bog‘laydi, ularning ritm va ohangni his qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

5. Ssenariyli musiqiy sahna ishlari

Xalq kuylariga asoslangan kichik sahna ko‘rinishlari, musiqiy kompozitsiyalar yaratilib, darslarda namoyish etiladi. Bu yondashuv kuylarning ijtimoiy-madaniy kontekstini yoritadi.

6. Taqqoslash usuli

Farg‘ona–Toshkent kuylarini boshqa mintaqaviy kuylar (Surxondaryo, Buxoro, Xorazm) bilan taqqoslab tahlil qilish orqali ularning o‘ziga xosligi, uslubiy jihatlari va ifoda vositalari aniqlanadi.

Didaktik tamoyillar

Umumta’lim maktablarida xalq kuylarini o‘qitishda quyidagi didaktik prinsiplar e’tiborga olinadi:

Yoshga moslik – kuylar mazmuni, murakkabligi o‘quvchilarning psixologik rivojiga mos tanlanadi;

Qiziqtirish – darslar o‘yin, musobaqa yoki ijodiy topshiriqlar bilan boyitiladi;

Aktivlashtirish – o‘quvchilar faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida jalb qilinadi;

Mustahkamlash – yangi o‘rganilgan kuylar doimiy ravishda amaliy mashg‘ulotlar orqali mustahkamlanadi.

Kutilayotgan natijalar

Xalq kuylarini umumta‘lim maktablarida o‘rgatish orqali:

O‘quvchilarda milliy madaniyatga qiziqish kuchayadi;

Ijodiy fikrlash va musiqiy tafakkur rivojlanadi;

O‘quvchilar ifoda vositalarini anglaydi, kuy orqali o‘z his-tuyg‘ularini ifoda eta oladi;

Madaniy merosni qadrlash, uni asrashga ongli munosabat shakllanadi.

Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini ta‘lim-tarbiya jarayonida o‘rganish va targ‘ib etish masalalari bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur bobda kuylarni maktab ta‘limida o‘qitish metodikasi, ularning zamonaviy ta‘lim tizimidagi o‘rni hamda yangi axborot texnologiyalari orqali targ‘ib etish imkoniyatlari har tomonlama tahlil qilindi.

Birinchiidan, xalq kuylarini umumta‘lim maktablarida o‘rgatish jarayoni musiqiy-estetik tarbiyaning muhim omillaridan biri sifatida qaralishi kerak. Bu jarayon kuylarning mazmuniy va uslubiy jihatlari chuqur anglatish, o‘quvchilarda milliy musiqaga nisbatan mehr va hurmat tuyg‘usini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchiidan, xalq kuylarini o‘qitishda qo‘llaniladigan uslublar – tinglab tahlil qilish, jonli ijro, vizual taqdimotlar, taqqoslash, gamifikatsiya va sahnalashtirish – o‘quvchilarning musiqiy didini shakllantiradi, ularni ijodiy faoliyatga undaydi. Ushbu metodik yondashuvlar kuylarni chuqur va ongli o‘zlashtirishga zamin yaratadi.

Uchinchiidan, raqamli texnologiyalar va zamonaviy platformalarning imkoniyatlaridan samarali foydalanish xalq kuylarini keng auditoriyaga yetkazish, yosh avlodga ularni tanitish, ayniqsa chekka hududlarda o‘rganish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Onlayn darslar, mobil ilovalar, ijtimoiy tarmoqlardagi targ‘ibot milliy merosni zamonaviy shaklda ommalashtirishda muhim vositadir.

Shu bilan birga, xalq kuylarining ta‘limdagi roli nafaqat ijrochilik va musiqiy savodxonlikni oshirish, balki o‘quvchilarni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, estetik dunyoqarashini shakllantirish, tarixiy-musiqiy merosga daxldorlik tuyg‘usini mustahkamlashdan iboratdir.

Xulosa qilib aytganda, Farg‘ona–Toshkent xalq kuylarini o‘rgatish va targ‘ib etish zamonaviy ta‘lim strategiyasining ajralmas qismiga aylanishi zarur. Ularni maktab ta‘limida tizimli va metodik asosda qo‘llash orqali o‘zbek xalqining boy musiqiy an‘analarini asrash va kelgusi avlodlarga yetkazish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'.Tolipov, M.Usmonboeva Pedagogik texnologiyalarning tabiiy asoslari. T.Fan.2006 yil.
- 2.Ishmuxammedov. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. T.Nizomiy nomidagi TDPU 2004 yil
- 3.B.Ziyomuhammadov. Pedagogik mahorat asoslari. T.TIB-KITOB 2009 yil.
- 4.M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalari Qarshi, Nasaf 2000 yil.